

AZ ESHETŐSÉGI ELV ALKALMAZÁSÁNAK DOGMATIKAI ALAPJAI A POLGÁRI PERES ELJÁRÁSBAN*

Szivós Kristóf
tudományos segédmunkatárs (SZTE ÁJK)

1. Bevezetés

A modern polgári perjogot az eljárások mihamarabbi befejezésére való törekvés jellemzi.¹ Haendel szerint a per célszerű és gyors lebonyolítását a perbeli cselekmények helyes logikai és az elbírálást megkönnyítő sorrendje (permenet megfelelő tagozódása) és a perbeli cselekmények egyidejű elvégzése (a perbeli cselekmények koncentrációja) segíti elő, amely sokszor összefügg a perrendben érvényesülő szóbeliség és írásbeliség kérdésével,² hiszen mind a szóbeli, mind az írásbeli pert az a törekvés jellemzi, hogy a peranyagot bizonyos korlátok közé szorítsa.³ Az, hogy a perrend miképpen gondoskodik a koncentrációról, minden esetben az adott eljárás formájától és egészének struktúrájától függ.⁴

Az új polgári perrendtartás koncepciója (a továbbiakban: Koncepció) kiemelte, hogy

* A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ Erhard ULLWER: *Eventualmaxime und Beschleunigung im deutschen Zivilprozeß unter besonderer Berücksichtigung der BGH Rechtsprechung mit Gegenüberstellung schweizerischer Ausgestaltungen*. Laichingen–Württemberg, Univ. Diss., 1963. 1.

² HAENDEL Vilmos: *A perbeli cselekmények koncentrációja a magyar perjogi fejlődés szolgálatában*. Miskolc, Ifj. Ludvig és Janovits Könyvnyomdája, 1932. 1–2.

³ PAP József: *Perjogi elvek a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatában*. Budapest, Márkus Samu, 1901. 80–81.

⁴ Raban Freiherr VON CANSTEIN: *Die rationellen Grundlagen des Civilprozesses und deren Durchführung in den neuesten Civilprozeß-Gesetzentwürfen Oesterreichs und Deutschlands, sowie in der Civilprozeß-Ordnung für das deutsche Reich*. 2. kötet. Wien, Manz, 1877. 245–246.

„[a]z eljárások gyorsításának egyik eszköze lehet az eshetőségi elv érvényesítése, amely alapján a feleknek minden – egymást ki nem záró – eljárási cselekményüket azonos határidőben kell elvégezniük. Ez azonban számos »felesleges« tényállítást, kifogásközlést, bizonyítási indítványt eredményezhet, mert a felek azokat még egymás eljárási cselekményeinek ismerete nélkül kell megtenniük.»⁵

Az elkészült Pp.-ben megerősödött az írásbeliség és az eshetőségi elv (vagy más néven eventualitás) szerepe, amelynek az az elsődleges oka, hogy az eventualitás „az írásbeliség elmaradhatatlan kísérője.”⁶ A szóbeliség és írásbeliség ellentétes mivolta gyakran megjelenik a szakirodalomban, ugyanakkor ebből az esetleges ellentétből kiemelendő, hogy elképzelhetetlen olyan eljárás, amely tisztán az írásbeliségre vagy tisztán a szóbeliségre épül, a két elv a polgári perben egymás mellett érvényesül. Az eljárás szóbeli vagy írásbeli jellegét valójában az adja, hogy a *döntés szempontjából* releváns előadásokat a feleknek milyen formában kell a bíróság elé tárniuk: szóban vagy írásban.⁷ Arra, hogy a kettő egymás mellett él, szolgáljon például, hogy írásbeli eljárás esetén a felek megesketezése vagy a tanúk meghallgatása is szóban történt. A szóbelinek mondott eljárások is ismernek beadványokat, valamint írásbeli határozati formákat.

Az eshetőségi elv *következetes* alkalmazása írásbeli eljárást feltételez.⁸ Bár Osterloh úgy fogalmaz, hogy az eventualitás összeegyeztethetetlen a tisztán szóbeli eljárással,⁹ az sem példa nélküli, hogy e jogintézményt valamilyen formában a szóbelinek mondott per is alkalmazza.¹⁰ Magyary szerint ugyan az eshetőségi elv bármilyen vegyes (azaz szóbeli és írásbeli elemeket is ismerő) eljárásban alkalmazható, mégis ahol a szóbeliségnek nagyobb szerepe van, az eshetőségi elv más eszközökkel pótolható.¹¹ Haendel ugyanakkor megjegyezte, hogy mind a szabad cselekvés elvét, mind az eventualitást

⁵ Az új polgári perrendtartás koncepciója (2015. január 14), 66. shorturl.at/jBU15 [a továbbiakban: *Koncepció*].

⁶ FALCSIK Dezső: *A polgári per jog tankönyve*. I. kötet. Budapest, Politzer, 1908. 25. Ezzel egyezően ld. Éless Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyág. *Közjegyzők Közlönye*, 2017/5. 16.

⁷ Martin AHRENS: *Prozessreform und einheitlicher Zivilprozess. Einhundert Jahre legislative Reform des deutschen Zivilverfahrensrechts vom Ausgang des 18. Jahrhunderts bis zur Verabschiedung der Reichszivilprozessordnung*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2007. 24.

⁸ Josef SCHULTE: *Die Entwicklung der Eventualmaxime. Ein Beitrag zur Geschichte des Deutschen Zivilprozesses*. Köln–Berlin–Bonn–München, Carl Heymanns Verlag, 1980. 11.

⁹ Robert OSTERLOH: *Lehrbuch des gemeinen, deutschen ordentlichen Civilprocesses*. Bd. I. Leipzig, Tauchnitz, 1856. 53.; Robert Wyness MILLAR: *The Formative Principles of Civil Procedure*. In: Uó (ed.): *A History of Continental Civil Procedure*. Boston, Little, Brown, and Company, 1928. 38.

¹⁰ Az 1911. évi I. törvénycikk 180. §-a például úgy rendelkezett, hogy az alperesnek a perfelvételi tárgyaláson a pergátló kifogásokat *együttesen*, praclusio terhe mellett kellett előadnia (a perfelvétel tisztán szóbeli része volt az eljárásnak, az írásbeli előkészítés csak ezután következhetett). A Plósz-féle Pp. eredendően egyébként három esetben alkalmazta az eshetőségi elvet. MAGYARY Géza: *Magyar polgári per jog*. Budapest, Franklin, 1924. 264.

¹¹ MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alyptanai. A perbeli cselekvés tana*. Budapest, Franklin, 1898. 101–102.; Schulte külön kiemelte az eshetőségi elv és a szóbeliség különös kapcsolatát. SCHULTE i. m. 12.

keresztül lehet vinni akár a szóbeli, akár az írásbeli perben,¹² ugyanakkor a szóbeli alkalmazás Canstein szerint több okból kifolyólag nem egyszerű.¹³

Tekintettel arra, hogy az eventualitást az előző perrendtartásunk egyáltalán nem ismerte,¹⁴ a mai perjogtudomány által kevésbé kutatott jogintézményről van szó, a tanulmány ezen elv alapjait mutatja be, ismertetve a dogmatikai jellemzőket, perbeli szerepét, valamint alkalmazásának előnyeit és hátrányait.

2. Az eshetőségi elv fogalma és jellemzői

A szakirodalom többféleképpen határozza meg az eventualitás fogalmát. Annerl szerint az eventualitás azt mondja ki, hogy a felek valamennyi előadásukat egy meghatározott eljárási szakaszban vagy egyetlen periratban tartoznak előadni.¹⁵ Ebből következően az eventualitást kétféleképpen is meghatározhatjuk: az eljárás egy szakaszán belül szakokra értelmezve vagy egyes periratok vonatkozásában.¹⁶ Damrau úgy fogalmaz, hogy a kizárás elvéről (*Prinzip des Ausschlusses*) van szó,¹⁷ amely mindkét megközelítésre alkalmazható, hiszen – ahogy látni fogjuk – a kizárás lesz az általános jogkövetkezmény arra az esetre, ha a fél előadásait nem az eventualitásnak megfelelően terjeszti elő. Briegleb szerint az eshetőségi elv „az eljárás természetes rendjétől idegen, mesterséges és bonyolult gyorsító eszköz.”¹⁸

Klingler meghatározása szerint az eshetőségi elv az a jogintézmény, amely arra kényszeríti a felet, hogy valamennyi támadó- és védekező eszközét egy meghatározott időpontig terjessze elő, ugyanis a nem megfelelő időben (*nicht rechtzeitig*) való előadás az eljárás későbbi szakában vagy periratában főszabály szerint nem vehető figyelembe.¹⁹ Staehelin hasonló megfogalmazást használt, azonban kiemelte, hogy ennek egy beadványban kell történnie és hogy a támadó- és védekező eszközökhöz kapcsolódó bizonyítási eszközökre is vonatkozik.²⁰ Ugyancsak egybevág az előbbiekkal Reut meg-

¹² HAENDEL i. m. 16.

¹³ Ld. bővebben CANSTEIN i. m. 248.

¹⁴ FARKAS József – KENGYEL Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005. 45.

¹⁵ Andrew ANNERL: *Die innerprozessuale Präklusion von Parteivorbringen im Zivilprozess*. Wien, Universitätsverlag, 2005. 88.

¹⁶ A német perjogban (ahonnan ez az elv ered) az utóbbi alakult ki először, és ezt terjesztették ki a XVII–XVIII. században a bizonyítási eljárásra is a bizonyítási ítélet bevezetésével. Falk BOMSDORF: *Prozeßmaximen und Rechtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozeß – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*. Berlin, Duncker & Humblot, 1971. 28–29.

¹⁷ Jürgen DAMRAU: *Die Entwicklung einzelner Prozeßmaximen seit der Reichszivilprozeßordnung von 1877*. Paderborn, Schöningh, 1975. 29.

¹⁸ „Die Eventualmaxime ist [...] ein der natürlichen Ordnung des Verfahrens fremdes, künstliches und schwieriges Beschleunigungsmittel.” Hans Karl BRIEGLER: *Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse*. Leipzig, Tauchnitz, 1859. 74.

¹⁹ Rafael KLINGLER: *Die Eventualmaxime in der schweizerischen Zivilprozessordnung*. Zürich, Helbing & Lichtenhahn, 2010. 3.

²⁰ Peter STAEHELIN: *Die Eventualmaxime im baselstädtischen Zivilprozess*. Basel, Inaugural-Dissertation, 1976. 74. Ld. ehhez hasonlóan Josef A. Michael von ALBRECHT: *Die Ausbildung des Eventualprincipis im gemeinen Civilprocess*. Marburg, R. G. Elwert, 1837. 74.

fogalmazása, azzal a kiegészítéssel, hogy a későbbi előadások mellett az új előadások kizárását is megemlíti.²¹

A magyar szakirodalomban is találunk kísérleteket a fogalom meghatározására. Fodor szerint az

„[e]shetőségi elv a polgári peres eljárásnak az a szabálya, amely a felek cselekményeinek sorrendjét olyképp határozza meg, hogy a fél összes kérelmét, kifogásait, ténybeli előadásait és bizonyító eszközeit, *praeclusio* terhe mellett együttesen ugyanazon a határnapon v. határidőben adja elő. E[shetőségi elv]-nek azért nevezik, mert e szerint a fél köteles az oly tényeket és bizonyítékokat már előre előadni, amelyekre csak eshetőleg (*in eventum*) lesz szükség.”²²

Más megfogalmazás szerint az elv azt jelenti, hogy

„a fél tartozik a mondott perbeli cselekvéseket a per azon szakaszában, melyhez céljuk szerint tartoznak *mindjárt az első nyilatkozási alkalomkor*, az első periratban, az első perbeszédben *együtt* foganatosítani, tekintettel arra az eshetőségre, hogy azokra e perszakaszban csakugyan szükség lesz, nehogy az elkülönített elvégzéssel a per elhuzassék.”²³

Bár a jogintézmény fogalmát a szakirodalom többféleképpen határozza meg, mégis vannak olyan fogalmi elemek, amelyek (szinte) mindegyiket jellemzik. Ide tartozik: *a*) a felek percselekményeinek sorrendisége; *b*) a teljességi és a megfelelő időbeliség (gondossági követelmények); *c*) az eventualiter szükségesség és *d*) kizárás mint jogkövetkezmény. A következőkben ezek áttekintésére kerül sor.

2.1. A felek percselekményeinek sorrendisége

A polgári perrendnek gondoskodnia kell arról, hogy a felek a szakszerű elbíráláshoz szükséges eljárás cselekményeket megfelelő sorrendben és késedelem nélkül megtegyék, azaz az eljárásnak egy időbeli rendszert kell biztosítania.²⁴ Ez alapján a felek percselekményeit egymáshoz való viszonyuk alapján két csoportra oszthatjuk: *a*) az 'egymásután elve' betartásával megtehető cselekményekre és *b*) a konkuráló percselekményekre.

²¹ Christoph REUT: *Noven nach der Schweizerischen Zivilprozessordnung*. Zürich–St. Gallen, Dike, 2017. 24.

²² FODOR Ármin: Eshetőségi elv. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. III. kötet. Budapest, Pallas, 1900. 370.

²³ TÓTH Károly: *Polgári törvénykezési jog*. Debrecen, Hegedűs és Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1923. 407. (kiemelés Tóthtól átvéve); HAENDEL i. m. 10.

²⁴ Arwed BLOMEYER: *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren*. Berlin–Göttingen–Heidelberg, Springer, 1963. 97.

2.1.1. Az egymásután elve

Az egymásután elve a magyar perjogi szakirodalom elnevezése, eredeti, német megfelelőjét a törvényi sorrendiség elvének (*Prinzip der gesetzlichen Reihenfolge*) tekinthetjük, amelyet Wetzell találóan úgy jellemezett, hogy bár nem találunk erre vonatkozólag a forrásokban kifejezett és általános elismerést, mégis egy létező jogintézményről van szó, amelyet nemcsak a dolog természete (*die Natur der Sache*), hanem közvetetten a törvények rendelkezései is alátámasztanak.²⁵

E jogintézmény, az eshetőségi elv fogalmához hasonlóan, mind szakokra, mind azon belül periratokra vonatkoztatva értelmezhető, kiegészülve a szakaszonkénti tagozódással.²⁶ Függetlenül attól, hogy melyiket nézzük, az eshetőségi elv az egymásután elvével szoros kapcsolatban áll.²⁷ Ziskay ezzel ellentétes álláspontot foglalt el, miszerint az egymásután elve és az eshetőségi elv inkább egymással ellentétben álló jogintézmények.²⁸

Miképpen lehetséges az eljárás időbeli felosztása? Az első lehetőség a szakaszonkénti felosztás, amelyen belül ugyanakkor az egyes szakaszok időbeli egységet képeznek.²⁹ Az egyes perszakaszok egymást követik az eljárás során (pl. a fellebbezés az elsőfokú eljárást, a felülvizsgálat főszabály szerint a fellebbezést stb.),³⁰ mégpedig a törvény által meghatározott sorrendben. Azt is ki kell emelni, hogy az egyes szakaszok az előző befejezését feltételezik. Ezt a rendszert nevezhetjük *osztott perszerkezetnek* és ez alapján az a megállapítás tehető, hogy minden per ilyen, hiszen valamennyi perrend ismer perorvoslatokat (azaz mind többfokú eljárás).

Az is lehetséges ugyanakkor, hogy valamely szakasz nem képez időbeli egységet, hanem azon belül is szakokra oszlik, amely elsődlegesen az elsőfokú eljáráson belül figyelhető meg.³¹ Egy további szintet lépve, az elsőfokú eljárás egy szakán belül, periratok szintjén való értelmezés esetén is ugyanezt látjuk, azaz az egymásután elvének érvényesülési területe azon cselekményeket fogja át, amelyek egymással *függő* viszonyban vannak, azaz egy későbbi cselekmény megtétele feltételezi egy másik cselekmény korábbi megtételét. Az alperes a hatályos Pp. rendszerét alapul véve a perfelvétel során például csak úgy terjeszthet elő írásbeli ellenkérelmet, ha a felperes előterjesztett

²⁵ Georg Wilhelm WETZELL: *System des ordentlichen Civilprocesses*. Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1865. 883.

²⁶ Tisztán írásbeli pernél minden perirat külön szakként értelmezendő, és a tanulmány során szak alatt a periratot is érteni kell. A szakasz és a szak közötti elhatárolásnál a hatályos Pp. fogalomhasználatát vettem alapul.

²⁷ Leo ROSENBERG – Karl Heinz SCHWAB – Peter GOTTWALD: *Zivilprozessrecht*. München, C. H. Beck, 182018. 447–448.

²⁸ ZISKAY Antal: Az esetlegességi elvről. *Jogtudományi Közöny*, 1872/49. 350.

²⁹ BLOMEYER i. m. 97.

³⁰ A főszabály arra utal, hogy a magyar perjogban a jogerős elsőfokú ítélet ellen is helye lehet felülvizsgálatnak, de csak akkor, ha azt törvény lehetővé teszi. Ld. Pp. 407. § (1) bek. a) pont.

³¹ BLOMEYER i. m. 98.

keresetlevelet,³² vagy a felperes csak akkor terjeszthet elő válasziratot, ha van írásbeli ellenkérelem (és egyébként erre a bíróság felhívta).

Egy további lépést előre téve azonban arra lehetünk figyelmesek, hogy az egymásutániság nemcsak az egyes periratok vonatkozásában, hanem azokon belül is megfigyelhető. Miképpen lehetséges ennek előfordulása? Az ugyanis egy darab beadványt jelent, és ha az egymásután elvéből indulunk ki, akkor egy beadványban az egymásutániság elvileg nem észszerű. Példával megvilágítva: a felperesnek elméletileg akkor kellene előterjesztenie bizonyítékait, ha a keresetlevélben állított tényeket az alperes vitatná,³³ azaz a keresetlevelet követő periratában, hiszen a hatályos Pp. szerint a nem vitatott tény – ha annak tekintetében a bíróságnak nem merül fel kételye – bizonyítása nem szükséges.

A modern perrendtartások ennek ellenére a tények mellett a bizonyítékok előadását is megkövetelik már a keresetlevélben, mégpedig azért, mert a bizonyítékok előterjesztésének „lehetősége már azelőtt fennforog, amennyiben a feltételező cselekmény bekövetkezése [értsd: az előadott tény tagadása] plauzibilisnek látszik, már előre majdnem bizonyosnak mutatkozik és tartalma pedig szintén már eleve megállapítható.”³⁴ Ezeket a szakirodalom „nem szükségképpen feltételezett cselekményeknek” nevezi.³⁵ Főszabály szerint ugyanakkor az egymással függő viszonyban lévő cselekmények együttesen nem terjeszthetők elő.³⁶

Előfordulásukat tekintve a tisztán írásbeli eljárásban a periratok szerinti egymásután elve kap hangsúlyos szerepet annak ellenére, hogy az ilyen eljárás is természetesen ismer perorvoslatokat. Ilyen volt például Magyarországon az 1868. évi LIV. törvény-cikk, amely kapcsán találó a Plósz-féle Pp. miniszteri indokolásának azon megállapítása, hogy az írásbeli per annyi szakaszra oszlik, ahány perirat van.³⁷ Ezzel szemben a Plósz-féle Pp. elsődlegesen a perszakaszokra nézve alkalmazta az egymásután elvét, az írásbeliségnek csak előkészítő szerep jutott, az elsőfokú eljárás legfontosabb jogintézménye a szóbeli tárgyalás egységessége volt.

Hatályos perrendtartásunk ugyancsak mindkettőt alkalmazza, hiszen a perfelvételi szak ismer különböző, perfelvételi nyilatkozatokat tartalmazó perfelvételi iratokat, amelyek vonatkozásában a törvény ismer tartalmi, mind időbeli követelményeket. Az egymásután elve ugyanakkor perszerkezeti szinten is tetten érhető, sőt a törvénynek nemcsak a perszerkezetére mondható, hogy osztható, hanem a tárgyalási rendszerére is (ld. elsőfokon a perfelvétel és az érdemi tárgyalás teljesen eltérő szerepét).

Az egymásután elve akármelyik formáját is nézzük, látnunk kell, hogy ilyenkor „van bizonyos, a dolog természete által meghatározott sorrend, melyben az eljárás fej-

³² Az írásbeli ellenkérelem másik előfeltételét, a kereset vele való közlését ehelyütt szándékosan nem említettem, tekintettel arra, hogy az eshetőségi elv a tárgyalási elvvel és a felek eljárási cselekményeivel áll összefüggésben (a kereset közlése pedig bírói cselekmény).

³³ ZISKAY i. m. 350.

³⁴ HAENDEL i. m. 11.

³⁵ TÓTH i. m. 379–380.

³⁶ ALBRECHT i. m. 13.

³⁷ Indokolás a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslathoz. *Képviselőházi Irományok (KI)*, 1910. IV. kötet. 73. ir. 288.

lódik, melyben a perbeli cselekmények az eljárás természetszerű menetének megzavarása nélkül szükségkép előveendőek és maga helyén eszközleendőek.”³⁸

Összegezve: ha tágabb értelemben, perszerkezeti szinten vizsgáljuk az egymásután elvét, akkor az a megállapítás tehető, hogy az valamennyi perrendben jelen van, hiszen minden modern perjogi rezsím ismer perorvoslatokat, amelyeket bizonyos, preklúziós jellegű bírósági határozat választ el az elsőfokú eljárástól (tárgyalás berekesztése vagy írásbeli perben az ‘aktazárás’ – *Aktenschluss*). Amennyiben az eljárás a szóbeliség elvére épül, akkor a szóbeli tárgyalás egységessége elve³⁹ folytán az egymásutániságnak csak e formája van jelen.

Ha azonban egy perrend az írásbeliségre és ezzel az eshetőségi elvre épül, akkor az *elsőfokú eljárásán belül is* jelen van az egymásutániság. Ennek ugyanakkor különböző formái lehetnek, amelyek számos, e tanulmány kereteit szétfeszítő tényezőtől függenek (pl. a közös német perjogban az eljárás állítások és bizonyítás szakára – az ún. bizonyítási ítélettel – történő elválasztása vagy az 1868. évi LIV. törvénycikk tisztán írásbeli rendszere). Az mindenképpen szükséges, hogy az elsőfokú eljárás több szakra tagozódjon (ennek magyarázatát ld. a 4.1. alatt). Részben tehát helytálló Ziskay azon álláspontja, hogy az eshetőségi elv és az egymásután elve ellentétben áll egymással. Egyfelől az eventualitás főszabály szerint valóban nem terjed ki a törvényi sorrendiség alá tartozó eljárási cselekményekre, mégis az egymásután elve által meghatározott permenet (és az elsőfokú eljárásnak pl. állítási és bizonyítási szakra való kettéválasztása) lesz az a keret, amelyen belül az eshetőségi elv érvényesülni tud.

2.1.2. Az ugyanazon célt szolgáló (konkuráló) perceselexmények

Az előbbieken láthattuk, hogy az eventualitás az egymásután elve alá tartozó perceselexményekre főszabály szerint nem vonatkozik. Ebből *a contrario* következik, hogy az eshetőségi elv azon cselekmények együttes előadását követeli meg, amelyek ugyanazon eljárási célt szolgálják,⁴⁰ így a következő pontokban ezekről lesz szó, ehelyütt csak az alapvető dogmatikai jellemzőkre kívánok utalni.

Ezen eljárási cselekményeket – német elnevezéséből kiindulva – a tetszőleges sorrendiség elve (*Prinzip der arbiträren Reihenfolge*) fogja össze. A konkuráló perceselexmények fontos jellemzője, hogy *azonos értékűek (gleichwertig)*, ami azt jelenti, hogy az ilyen cselekmények azonos eljárásjogi karakterrel bírnak.⁴¹ További jellemző, hogy egymástól függetlenek, az egyetlen közös bennük, hogy „ugyanazon cél felé concurrálnak”.⁴² Ide tartozik például az alperes részéről több pergátló kifogás felhozatala vagy több tényre, bizonyítékra való hivatkozás. Mivel tetszőleges a sorrend, a felek nem kötelesek az adott szakon (periraton) belül együttesen megtenni az előadásokat,

³⁸ ZISKAY i. m. 350.

³⁹ Ld. részletesen a tanulmány 4.1.2. pontját.

⁴⁰ Anton MENER: *System des oesterreichischen Civilprocessrechts in rechtsvergleichender Darstellung*. 1. kötet. Wien, Alfred Hölder, 1876. 353.

⁴¹ ULLWER i. m. 10.

⁴² ZISKAY i. m. 350.

hanem joguk van azokat tetszés szerint csoportosítva vagy egyenként, akár külön-külön foganatosítani, és erre a késedelem jogkövetkezménye nélkül van lehetőségük.⁴³

2.2. A felek percesealményeivel szembeni gondossági követelmények

Az eshetőségi elv azzal kívánja a perek elhúzódását megakadályozni, hogy *elveszi a felektől* a konkuráló percesealmények egymás után történő előterjesztésének lehetőségét és valamennyi együttes megtételét követeli meg. Ezzel korlátozza a *szabad perbeli cselekvést*, amelyet Bacsó úgy jellemez, hogy az eshetőségi elv nem más, mint a kötött perbeli cselekvés elve.⁴⁴

Az eventualitás a gondos pervitel egy különös megnyilvánulási formája, amely két aspektusból szabályozza a felek percesealményeit (vagyis köti meg a felek cselekvési szabadságát): időbeli és tartalmi szempontból. Fontos kiemelni, hogy a félnek mindkettőt teljesítenie kell percesealményei előadása során.

Az eshetőségi elv arra kényszeríti a feleket, hogy valamennyi konkuráló percesealményüket egyszerre terjesszék elő.⁴⁵ Gensler ezt úgy foglalta össze, hogy „valamennyi eljárási szakaszban mindent egyszerre”,⁴⁶ *uno actu*⁴⁷ kell előadni. Bár az eshetőségi elv nem elképzelhetetlen szóbeli eljárásban sem, ott természetesen az egy beadványban való előadás nem követelhető meg. Kérdésként merül fel, hogy szerencsés-e a markáns írásbeliséget erős szóbeliséggel ugyanazon eljárási szakban (így pl. a Pp. perfelvételi szakában) vegyíteni, hiszen az eventualitás (a preklúziós hatásnak köszönhetően) rögzíti a peranyagot, amely alól csak szűk körben lehetséges kivétel. A szóbeliség ugyanakkor teljesen más filozófiára épül a féli cselekmények előadása vonatkozásában, amelyre számos jelenkori vagy történeti példát lehetne említeni, különösen az alperesi védekezés kapcsán.⁴⁸

A megfelelő időben történő előadás kapcsán kiemelendő, hogy annak időpontja attól függ, hogy az eshetőségi elvhez kapcsolódó kizárás az egyes periratokra vagy az eljárás egy adott szakára nézve érvényesül. Ha az egyes periratokra (mint az 1868. évi LIV. törvényben), akkor az annak előterjesztésére rendelkezésre álló határidőt követően nem lehet később pótolni a nyilatkozatot. Ha pedig a preklúzió az eljárás adott szakának végén áll be (mint a hatályos Pp.-ben), akkor addig a pontig kell az előadást megtenni.

⁴³ HAENDEL i. m. 15.

⁴⁴ BACSO Jenő: *A polgári perrendtartás tankönyve*. Budapest, Grill, 1917. 98.

⁴⁵ Achilles RENAUD: *Lehrbuch des Gemeinen deutschen Civilproceßrechts mit Rücksicht auf die neuern Civilproceßgesetzgebungen*. Heidelberg–Leipzig, Winter, 1867. 184.

⁴⁶ „Alles auf einmal in jedem Abschnitt des Processes.” Johann Caspar GENSLER: *Anleitung zur gerichtlichen Praxis in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten verbunden mit theoretischen Darstellungen und Bemerkungen*. Heidelberg, Engelmann, 1821. VII.

⁴⁷ Wilhelm ENDEMANN: *Das Deutsche Civilproceßrecht*. 1. kötet. Heidelberg, Bangel & Schmitt, 1868. 591.

⁴⁸ Pl. az 1911. évi I. törvénycikk esetén említettem, hogy a pergátló kifogásokat az eshetőségi elvnek megfelelően együttesen kellett előadni. A törvény ugyanakkor gondoskodott ezeknek a per többi anyagától történő elválasztásáról azzal, hogy a bíróság az alaki védekezésről külön ítélettel határozott.

2.3. Esetleges szükségességgel (*in eventum*) történő előadás

A jogintézmény nevét az *in eventum* jelleg adja, így ez számít a legfontosabb dogmatikai jellemzőnek. Az eventualitás ugyanis arra kötelezi a felet, hogy olyan bizonyítékokat is előadjon, amelyekre csak az ellenfél bizonyos irányú védekezése esetén (vagyis *esetlegesen*) van szükség a per során,⁴⁹ vagyis lehet, hogy szükség lesz a bizonyítékra, de az is lehet, hogy nem. Éppen ezért az eventualitást a *véletlenség elvének* is nevezték.⁵⁰

Az esetlegességi jellegtől elválaszthatatlan az előzetesség (előlegezés),⁵¹ ami azt jelenti, hogy az ellenérdekű fél periratának ismerete nélkül kell a bizonyítékokat előadni. Ebből következik az eventualitásra olyannyira jellemző *bizonyítékhalmozás*, ami azzal jár, hogy

„mindazon bizonyítékok, melyek valamely állítás igazolására szolgálnak és a fél birtokában van, együttesen ajánltassanak fel azon esetre (*in eventum*), ha közülök egyik vagy másik az ellenfél kifogása folytán alkalmazható nem lenne, vagy alkalmaztatván, óhajtott eredményhez nem vezethetne.”⁵²

Lehetséges-e esetleges szükségességgel tényelőadást tenni? Álláspontom szerint ez fogalmilag azért kizárt, mert a tényelőadásra mindig szükség van, még akkor is, ha azt később az ellenérdekű fél beismeri. A nem állított tény ugyanis nem válhat a peranyag-gá (az eventualitás jelenlétéhez a tárgyalási elv érvényesülése szükséges, ld. később), amely mindenképpen pervesztességet eredményezne.

2.4. A szankció

2.4.1. Az eshetőségi elvhez társuló preklúzióról általában

Láthattuk, hogy az egymásután elve valamennyi perrendben megjelenik és a peres eljárást (és azon belül akár az egyes szakaszokat is) több részre osztja. Ez azonban csak akkor vihető sikerre, ha a feleknek azon eljárási cselekményeit, amelyek egy meghatározott szakaszhoz (szakhoz vagy perirathoz) tartoznak, az eljárás során később már

⁴⁹ CZOBOLY Gergely: *A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD-értekezés. Pécs, 2014. 141.; KOVÁCS Marcel: *A polgári perrendtartás magyarázata*. I. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1928. 589.

⁵⁰ HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás: 1868: 54. t. cz.: folytonos tekintettel a vonatkozó felsőbb rendeletekre, a Magy. Kir. Curia Semmitőszékének elvi jelentőségű határozataira, nem különben a Magyar- és Erdélyországi korábbi törvények és törvényszéki gyakorlatra*. Pest, Heckenast, 1871. 16.

⁵¹ HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás: 1868: LIV, 1881: LIX, 1881: LX. törvénycikk: kapcsolatosan a váltó-, kereskedelmi és kisebb polgári peres ügyekben való eljárással, a bírói ügyvitellel, a vonatkozó hazai s részben külföldi jogforrásokkal, különösen pedig a M. K. Curia fontosabb elvi határozataival*. Budapest, Franklin, 1891. 26.; HAENDEL i. m. 12.

⁵² HERCZEGH (1891) i. m. 26–27.

nem terjeszthetik elő.⁵³ Minden eljárási szakaszban ezt az előterjesztési lehetőséget egy határozat (pl. tárgyalás berekesztése, perfelvételt lezáró végzés) vagy egy olyan törvényi rendelkezés fogja kizárni, amelyhez ún. preklúziós hatás társul.

Bár Éless szerint az eventualitástól meg kell különböztetni a preklúziót,⁵⁴ a szakirodalom egybehangzó álláspontja szerint a nem az eventualitásnak megfelelően tett féli cselekmények preklúziót eredményeznek, amely a latin *praecludo* igéből származik, jelentése: kizár, kirekeszt.⁵⁵ Az eshetőségi elvhez objektív, törvényi preklúzió társul, amelyet onnan lehet felismerni, hogy *önmagában* a nem megfelelő előterjesztés kiváltja a szankció alkalmazását.⁵⁶

A gondossági követelmények megsértése tehát végső soron kizáráshoz fog vezetni. Ebből kiindulva ugyanakkor úgy gondolom, hogy ehelyütt kétféle objektív preklúziót kell kiemelni, mégpedig a kizárás alóli mentesülés különböző feltételrendszere miatt. Megkülönböztetjük egyrészt a nem megfelelő időben tett cselekményekhez, másfelől pedig a nem megfelelő tartalommal előadott cselekményekhez kapcsolódó kizárási rendelkezést. A kettő ugyanakkor összefügg, külön-külön tárgyalásuk nem lehetséges.

2.4.2. A gondossági követelmények megsértése és azok kimentése

Az eshetőségi elv alkalmazásának foka alapján a perrendek épülhetnek a szigorúbb vagy a lazább értelemben vett eventualitásra.⁵⁷ Míg előbbi azt jelenti, hogy az adott eljárási szakot (periratot) követően nincs lehetőség további tény- és bizonyíték előadásra, addig az utóbbi esetén arról van szó, hogy a jogalkotó elismeri, hogy az újabb perindítás helyett célszerűbb a meghatározott eljárási szakon (periraton) túl is lehetőséget biztosítani a tények és bizonyítékok előadására, igaz csak szigorú feltételek fennállta esetén, kivételesen. Ilyenkor az eventualitás relativizálásáról (*Relativierung der Eventualmaxime*)⁵⁸ beszélünk.

Az *időbeliséget* alapul véve a preklúzió azt jelenti, hogy a fél percselekményének megtétele egy meghatározott időpontot követően kizárt, amely időpont sokszor nem egy kifejezett rendelkezésben ölt testet, hanem például egy határidőben vagy határnapban (pl. fellebbezési határidő, tárgyalás berekesztése).⁵⁹ A legáltalánosabb értelemben vett kizárás így tulajdonképpen a mulasztás szabályaira vezethető vissza, hiszen a fél, aki egy határidőt vagy határnapot elmulaszt, az eljárási cselekményét később főszabály szerint nem pótolhatja, az ilyen cselekménye hatálytalan lesz a perben [ld. Pp. 149. § (1) bek.]. Ebből kiindulva a kimentés sem feltétlenül egy meghatározott különös szabály alapján lehetséges, hanem az igazolásra vonatkozó rendelkezések alapul vételével. Ép-

⁵³ BLOMEYER i. m. 99.

⁵⁴ ÉLESS i. m. 17.

⁵⁵ FINÁLY Henrik: *A latin nyelv szótára*. Budapest, Franklin, 1884. s.v. *praecludo*.

⁵⁶ Hansjörg OTTO: *Die Präklusion. Ein Beitrag zum Prozeßrecht*. Berlin, Duncker & Humblot, 1970. 135.

⁵⁷ Hermeline Louise PAPITSCH: *Wert und Unwert der Eventualmaxime*. Dipl. Arb., Graz, 1984. 68.

⁵⁸ KLINGLER i. m. 50.

⁵⁹ OTTO i. m. 17.

pen ezen általános szabályozással magyarázható, hogy az eshetőségi elv kapcsán nincs tisztán időbeli relativizáló eszköz.

A *tartalmi teljességhez* kapcsolódó preklúzió már érdekesebb kérdéseket vet fel az eventualitással összefüggésben, amely minden eljárási szakban megköveteli a teljeskörű előadást. Ennek elmulasztása az előadás *hiányos tartalmát* jelenti és olyan kizárást eredményez, amely abban ölt testet, hogy a felet elzárja az olyan előadás megtételétől, amely korábbi periratában (vagy a per korábbi szakában) lett volna esedékes. Itt nem jöhet szóba például az igazolás, mert nem mulasztotta el a fél az előadás megtételét, de például hiányos tartalmú periratot terjesztett elő, mert nem tartalmazza valamennyi, a törvény által meghatározott tartalmi elemet.

A tartalmi teljesség elmulasztásához fűződő jogkövetkezmények elhárítása akkor lehetséges, ha az adott perrend relativizálja valamilyen formában az eshetőségi elvet. Ennek tipikus szabálya az ún. *novációs jog (Novenrecht)*, amelyet mind a magyar, mind a svájci perrendtartás ismeri. Ez azt jelenti, hogy a perrendek szigorú feltételekkel lehetővé teszik a preklúziós hatás beállta után is a tényállítást, bizonyítékok előadását vagy a keresetváltoztatást.⁶⁰ Ennek megértéséhez két központi fogalompárra van szükség. Az egyik a *nova producta/nova reperta*, a másik pedig a helyénvaló és a helyénkívüli nováció (*echte/unechte Noven*). A helyénkívüli nováció – amely azt jelenti, hogy olyan előadást kíván a fél tenni, amelyre korábban is lehetőség lett volna – nem lehetséges a következő perszakban (vagy periratban).⁶¹ A helyénvaló nováció kétféle lehet: *a)* egyfelől olyan, amely az előző perszakot/perirat benyújtását követően keletkezett vagy jött létre (*nova producta*); *b)* másfelől olyan, amely ugyan korábban létezett, de a fél önhibáján kívül nem volt abban a helyzetben, hogy azt korábban előterjessze (*nova reperta*).⁶² Utóbbiakról azt érdemes tudni, hogy alapesetben helyénkívüli novációról lenne szó, ugyanakkor az önhiba hiánya megnyitja a későbbi előterjesztés lehetőségét.⁶³

3. Az eshetőségi elv és más perjogi alapelvek egymáshoz való viszonya

3.1. Az eshetőségi elv mint perjogi alapelv

Dogmatikailag az eshetőségi elv perjogi alapelvnek számít (Pahud megfogalmazása szerint egy klasszikus perjogi alapelvről van szó),⁶⁴ eredeti német elnevezése (*Eventualmaxime* vagy *Eventualprinzip*) is ezt mutatja. Az eventualitás alkalmazása ugyanúgy választás kérdése, mint például a rendelkezési elv érvényre juttatása. Ma már ugyan természetesnek vesszük, hogy a polgári per a felek rendelkezési jogára épül,

⁶⁰ Ld. többek között KLINGLER i. m. 50–62., 79–91.

⁶¹ HERCZEGH (1871) i. m. 379–380.

⁶² Ezekre ld. például Pp. 215–216. §§; svájci polgári perrendtartás (schZPO) 229. cikk (1) bek.

⁶³ Eric PAHUD: Art. 229. In: Alexander BRUNNER – Dominik GASSER – Ivo SCHWANDER (Hrsg.): *Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO). Kommentar*. 2. kötet. Zürich–St. Gallen, Dike, 2017. 1853.; Thomas SUTTER-SOMM: *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. Zürich–Basel–Genf, Schulthess, 2017. 98–99.

⁶⁴ PAHUD i. m. 1853.

ugyanakkor ez azért alakult így, mert a perjogi reformtörekvések során a jogalkotók ezt a döntést hozták (pl. a szocialista perrendek korlátozták a felek rendelkezési jogát és a bírói túlhatalom mellett döntöttek).⁶⁵

Az egyes alapelvek mindig megjelennek a konkrét eljárásjogi rendelkezésekben is (pl. a rendelkezési elvnel a túlterjeszkedés tilalma, a tárgyalási elvnel a bizonyítási teher szabálya stb.).⁶⁶ Ez ugyancsak jellemzi az eshetőségi elvet, amely szintén alátámasztja a jogintézmény perjogi alapelvi jellegét,⁶⁷ sőt ennek lényege könnyebben megragadható és értelmezhető, mint például az egyébként a Pp.-ben alapelvként megjelölt – és egyébként ilyen jelleggel semmilyen szempontból nem bíró –⁶⁸ perkoncentráció esetében.

A fentiekből következően természetesnek mondható, hogy az eshetőségi elv a többi alapelvvel valamilyen szintű kölcsönhatásban áll. Az eventualitás a két legfontosabb perjogi alapelvvel, a rendelkezési és a tárgyalási elvvel több kapcsolódási pontot mutat, így indokolt azok vizsgálata, valamint két további perjogi jogintézménynek, a perkoncentrációnak és az eljárástámogatási kötelezettségnek is érdekes kapcsolata van az eshetőségi elvvel.

3.2. A rendelkezési elv és a tárgyalási elv

Az egyes fogalmi elemeknél láthattuk, hogy az eventualitás a felek perceselexményei vonatkozásában jön számításba, azaz az ő perceselexményeik szempontjából bírhat döntő jelentőséggel. Ez a rendelkezési és a tárgyalási elv érvényesülését követeli meg. A rendelkezési elv alapján a felek döntenek a per megindításáról és tárgyról; ezek felett szabadon rendelkezhetnek.⁶⁹ Az eshetőségi elvvel összefüggésben az a vizsgálható kérdés, hogy a felek mely időpontig terjeszthetik elő vagy változtathatják meg támadó- és védekező eszközeiket.⁷⁰ A meghatározott időpont bekövetkezte és az ehhez kapcsolódó preklúziós hatás a felek rendelkezési jogát az előterjesztési szabadság vonatkozásában főszabály szerint megszünteti, az alól csak akkor lehetséges kivétel, ha a perrend ismer eventualitást relativizáló tényezőket.

Korábbi szakirodalmunk az eshetőségi elvet a tárgyalási elven belül elemezte,⁷¹ nem véletlenül, hiszen e jogintézmény a felektől követeli meg, hogy az igényérvényesítéshez

⁶⁵ Ld. bővebben KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris, 2003. 222–237.

⁶⁶ PAPI TSCH i. m. 62–63.

⁶⁷ Ld. pl. az említett Plósz-féle Pp. 180. §-a vagy a hatályos jogi szabályok közül a 203. §, a perfelvételt lezáró végzés vagy az érdemi tárgyalásban megtehető keresetváltoztatás, ellenkérelem-változtatás és utólagos bizonyítás szabályai (215–220. §§).

⁶⁸ SZÍVÓS Kristóf: A perkoncentráció alapelvi jellegéről. In: ERDŐS Csaba (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2019*. Budapest, Gondolat, 2019. 285–286.

⁶⁹ Hans W. FASCHING: *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts. Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis*. Wien, Manz, ²1990. 338.

⁷⁰ KLINGLER i. m. 105.

⁷¹ HERCZEGH (1871) i. m. 13–20.

szükséges előadásait a per során megfelelő időben terjesszék elő,⁷² valamint kialakulását a túlzásba vitt merev tárgyalási elv⁷³ és a bírói pervezetési eszközök hiánya indukálta. Az officialitás és a nyomozati elv által uralt perrendekben (így például az 1793. évi porosz általános bírósági rendtartásban)⁷⁴ az eshetőségi elv nem jut érvényre,⁷⁵ valamint a tárgyalási elv uralma mellett sem érvényesül azon tények vonatkozásában, amelyeket a felek nem tartoznak előadni (pl. köztudomású tények, a bíróság hivatalos tudomása vagy olyan körülmények, amelyeket a bíróság egyébként hivatalból figyelembe vesz).⁷⁶ Ugyanakkor az írásbeliség, eventualitás, tárgyalási elv rendszere a XVI. századtól kezdődően a közös, birodalmi német jog (*gemeines Recht, ius commune*) perjoga alappilléreinek számított.⁷⁷

3.3. A perkoncentráció és az eljárástámogatási (eljárás-előbbreviteli) kötelezettség

A jogalkotók a per jog története során többféle eszközzel kívánták ugyanazon célt elérni, azaz hogy a fél mondanóját ne ‘csepegtetve’, hanem koncentráltan terjessze elő.⁷⁸ A hatályos Pp. alapelvi fejezetét nézve így az eshetőségi elv a perkoncentráció elvéből vezethető le, szűkebb értelemben pedig annak egyik részeleméből, a koncentrált peranyagszolgáltatás követelményéből.⁷⁹ Egyes szerzők ugyanakkor az eshetőségi elvet a perkoncentrációval azonosítják.⁸⁰

Az eljárástámogatási (német eredeti elnevezéséből kiindulva: eljárás-előbbreviteli) kötelezettség a felek perbeli tevékenysége fokmérőjének tekinthető. Az eshetőségi elv vonatkozásában ugyanakkor meg kell különböztetni egymástól azt az eljárás-előbbreviteli kötelezettséget, amelyet a német és osztrák perjog ismer, valamint azt az eljárástámogatási kötelezettséget, amelyet a magyar perjog alkalmaz, ugyanis ezeknek merőben eltérő a szellemisége. A német perjogi szakirodalom élesen elkülöníti egymástól az eljárás-előbbrevitelt és az eventualitást.⁸¹ A kettőben ugyan közös, hogy a megfelelő időben történő előadásra próbálja rászorítani a felet, de míg előbbi megsértésének jogkövetkezményét a bíróság akkor vonhatja le, ha a fél *vétkes* volt, addig az utóbbi esetén erre nincs lehetőség, hiszen az eshetőségi elv – ahogy láthattuk – vétkességtől *függetlenül* kizárja az elkésetten megtett előadásokat.⁸²

⁷² KLINGLER i. m. 1.

⁷³ HAENDEL i. m. 13.

⁷⁴ BOMSDORF i. m. 90.

⁷⁵ OSTERLOH i. m. 53.

⁷⁶ KLINGLER i. m. 18–19.

⁷⁷ SCHULTE i. m. 3.

⁷⁸ FASCHING i. m. 371.

⁷⁹ Erről ld. bővebben SZIVÓS i. m. 279–280.

⁸⁰ SUTTER-SOMM i. m. 97.; Dominik ULLMANN: *Das österreichische Zivilprozeßrecht*. Prag–Leipzig, Tempsin & Frentag, 1887. 155.

⁸¹ Peter GOTTWALD: Neue höchstrichterliche Rechtsprechung zum Zivilprozeßrecht. *Juristenzeitung*, 1983/15. 527.

⁸² CZOBOLY i. m. 36.; ROSENBERG–SCHWAB–GOTTWALD i. m. 459–460.

A magyar perrendtartás objektív alapokra helyezte az eljárástámogatási kötelezettséget, így annak szankciói (pénzbírság, perfelvételt lezáró végzés mint preklúzió) is objektív jellegűek. Emiatt nagy hasonlóságot mutat az eventualitás módszertanával, és ebből fakadóan kijelenthető, hogy az eshetőségi elvnek a magyar jogban nemcsak a perkoncentráció jelenti az alapvető gyökerét, hanem az eljárástámogatási kötelezettség is.

4. Az eventualitás szerepe a perben

Klingler az eshetőségi elvhez három funkciót társít: az eljárásgyorsítást, a rendszerezést és a védelmet.⁸³ Mielőtt azonban ezekre rátérnénk, az eventualitás tárgyalási szerkezetre gyakorolt hatására is ki kell térni,⁸⁴ mivel e kérdés alapjaiban határozza meg a polgári per menetét.

4.1. Az eshetőségi elv osztott tárgyalási rendszert eredményez

4.1.1. Az eshetőségi elv alkalmazásának cezúrajellege

Papitsch az eventualitás perbeli érvényesülésével összefüggésben felvázolt egy vizsgálati sémát, amely alapján több lépcsőben vizsgálható, hogy az adott perrendet áthatja-e és ha igen, akkor milyen mértékben.⁸⁵ Első lépésként arra a kérdésre kell választ adni, hogy a per adott szakasza több szakra osztott-e. Ha nem, akkor az eshetőségi elv nem jellemzi az eljárást, azaz az ún. *egységes tárgyalási rendszerű* perrendek (mint a magyar 1952. évi III. törvény) az eventualitást nem alkalmazzák. Ennek okát a jogintézmény korábban felvázolt fogalmából lehet levezetni, ugyanis az eventualitás alkalmazása esetén mindig van egy pont, amelyen túl az előadásokat nem lehet megtenni.

Az osztott perszerkezet fogalmilag a permenet vertikális szétválasztását jelenti különböző szakaszokra, amelyek közül az eljárás szempontjából mindnek megvan a maga szerepe.⁸⁶ Ma minden modern per szükségképpen osztott szerkezetű, hiszen minden perrend ismer az elsőfokú eljárás mellett perorvoslatokat is. Az előbbieken elmondottak alapján tehát a hatályos Pp. megalkotása során az a cél, hogy a jogalkotó bevezesse az elsőfokú eljárásban az osztott perszerkezetet,⁸⁷ álláspontom szerint helytelen terminológiahasználatot jelent.

A fentebb írtak alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy egyrészt az eshetőségi elv az elsőfokú eljárás *szükségképpen* több szakra való osztásával jár együtt, másrészt pedig a permetszés (*caesura*) valamilyen formája mindig jelen van. Ugyanakkor az előző megállapítás *vica versa* nem igaz, hiszen az osztott tárgyalási modell

⁸³ KLINGLER i. m. 16.; ehhez hasonlóan, de négy funkciót sorol fel STAEHELIN i. m. 77.

⁸⁴ KLINGLER i. m. 16.

⁸⁵ PAPIITSCH i. m. 68.

⁸⁶ MILLAR i. m. 27.

⁸⁷ *Koncepció* i. m. 3.

többféle elv mentén is létrehozható,⁸⁸ és ezek közül az egyik az eshetőségi elv érvényre juttatása. A permetszés fogalmilag egyébként a polgári peres eljárásnak több szakravaló elosztásánál az a határvonal, amely az egyes szakokat egymástól elválasztja.⁸⁹

4.1.2. Az eshetőségi elv és a szóbeli tárgyalás egységességének ellentéte

Az eventualitás ellentéte a szóbeli tárgyalás egységességének elve (*Einheit der mündlichen Verhandlung*), amelyet a XIX. századi perjogi reformtörekvések következtében az eshetőségi elvet alkalmazó német, osztrák és magyar perjogi rezsimek is magukévá tettek, sőt a tárgyalás egységessége pont az eshetőségi elv megtagadását hordozta magában,⁹⁰ azaz ennek kimondása szimbolikus jelentőséggel is bírt.⁹¹ Maga az *egységesség* azt jelenti, hogy a tárgyalás nem válik ketté a tényállítások és bizonyítás szakára,⁹² a tényállítások és bizonyítási indítványok, bizonyítékok szabadon, a szóbeli tárgyalás berekesztéséig bármikor előterjeszthetők.⁹³ A szóbeli tárgyalás így több tárgyalási határnap összessége, amely a terminológiában is tetten érhető: a bíróság az első tárgyalási határnapot *megnyitja*, a többit *megkezdi*.⁹⁴ Ebből kifolyólag nem értek egyet azzal a szakirodalmi megállapítással, hogy a tárgyalás egységessége fikció lenne a számos tárgyalás miatt,⁹⁵ hiszen ez nem azt jelenti, hogy a tárgyalás akkor egységes, ha nem kell elhalasztani, hanem hogy a perrend nem különíti el egymástól az egyes percelemekények megtételének idejét és lehetőségét.

A szóbeli per egyébként *negatív pervezetést* alkalmaz az eshetőségi elv helyett a perelhúzás megakadályozása érdekében,⁹⁶ amely elnevezéséből is utal arra, hogy nem pozitívan követeli meg a koncentrált előadást, mint az eshetőségi elv, hanem a késlel-

⁸⁸ A legújabb perjogi szakirodalom is foglalkozik e kérdéssel. Ld. BARTHA Bence: A főtárgyalási modell és megjelenése egyes skandináv államok perrendtartásában. *Jogtudományi Közöny*, 2020/12. 589–599.

⁸⁹ A permetszésnek történetileg két fontos formája alakult ki: a bizonyítási *caesura* (a *gemeines Recht* rendszerében ez volt a bizonyítási ítélet), másfelől pedig a perfelvételi *caesura* (pl. 1819. évi genfi perrendtartás vagy a Plósz-féle perrendtartás). Ld. FODOR Ármin: *Caesura*. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. II. kötet. Budapest, Pallas, 1899. 492.

⁹⁰ KI 1910. IV. kötet. 73. ir. 310.

⁹¹ Ugyanilyen szimbolikus jelentősége volt a Plósz-féle perrendtartás 219. § 1. mondatának, miszerint „[a] tárgyalás szóbeli”, hiszen ez a perrendtartás egészéből teljesen egyértelműen következett. Ugyanakkor egy fontos üzenet volt, hogy a törvény szakított az előző polgári törvénykezési rendtartás felfogásával.

⁹² KI 1910. IV. kötet. 73. ir. 310.

⁹³ Ld. CPO 251. § 1. bek.; öZPO 179. § 1. ford., 1911:I. törvény cikk 221. § 1. ford. [a CPO a német polgári perrendtartás 1877. évi eredeti szövegét (*Urfassung*) jelöli, mivel a törvény -ait később újraszámozták].

⁹⁴ Érdekességként megemlíthető, hogy e distinkciót a hatályos Pp. annak ellenére fenntartja, hogy a perrend a szóbeli tárgyalás egységessége helyett ismét az eshetőségi elvre épül. Az elsőfokú eljárás két szakában külön-külön nézve persze megvan az egységesség, a törvény ugyanakkor szakokon átívelő módon is fenntartja a terminológiát. A kurrens kommentáriróadalom is külön foglalkozik a kérdéssel, hogy a bíróság mikor nyitja meg vagy kezdi meg a tárgyalást. VIRÁG Csaba: 227. §. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. I. kötet. Budapest, HVG-Orac, 2018. 935.

⁹⁵ CZOBOLY i. m. 15.; vö. KENGYEL i. m. 49.

⁹⁶ HAENDEL i. m. 17.

tetést kívánja elkerülni.⁹⁷ Az is fontos különbség, hogy míg az eventualitás nem veszi figyelembe a féli szubjektumot, objektív jogkövetkezmenyi rendszerrel operál, addig a negatív pervezetésre a fél vétkessége (sőt a XIX. században annak legmagasabb foka, a perelhúzó szándék – *Verschleppungsabsicht*) esetén van lehetőség. Ki kell emelni továbbá, hogy az eshetőségi elv esetén nincs bírói mérlegelés a szankció alkalmazását illetően, míg negatív pervezetésnél ez bírói mérlegeléstől (a bíró szuverenitásától) függ.⁹⁸

Tekintettel arra, hogy a tárgyalás berekesztése is preklúziós hatású, felmerülhet, hogy az eventualitás nem jellemez-e minden perrendet, hiszen a berekesztés a per teljes menetét osztja több szakaszra (így elsőfokú eljárás, fellebbezési szakasz stb.). Ezt ugyanakkor nem értékelhetjük az eshetőségi elv feltétlen érvényesüléseként, hiszen bár a kizárás megvan, az együttes előadás és az esetlegességi jelleg nem feltétlenül. A berekesztés így önmagában nem jelent eventualitást, a többi fogalmi elem meglétét is vizsgálni kell. A berekesztés és annak preklúziós hatása inkább csak azt támasztja alá, hogy az egymásután elve valóban jelen van minden perrendben, hiszen a következő eljárási szakasz csak az előző lezárását követően indulhat meg.

4.2. Az eljárásgyorsítás (*Verfahrensbeschleunigung*)

Az eljárásgyorsítás a legtöbb perjogi reform célja, és ennek egyik eszköze az eshetőségi elv,⁹⁹ mégpedig Annerl megfogalmazása szerint „[a]z eljárásgyorsítás legmarkánsabb eszköze.”¹⁰⁰ Ebből fakadóan a jogalkotónak már a kodifikáció kezdetén állást kell foglalnia a téren, hogy az írásbeliség és a szóbeliség milyen viszonyban álljon egymással, hiszen az erre adott válasz végső soron azt is meghatározza, hogy milyen eszköztár vethető be a perek elhúzódsának megakadályozása végett. A fogalmi elemeknél ismertetett gondossági követelmények közül a *megfelelő időbeliség* szolgálja az eljárásgyorsítást mint jogalkotói célt.

A koncentrált peranyagszolgáltatás követelménye értelmezhető egy periratra, valamint az eljárás egy adott szakára egyaránt. A jogalkotók ugyanakkor – az újabb pert elkerülendő – kivételes esetben, több feltétel teljesülése esetén az adott perszakot követően is lehetőséget biztosítanak a további előadások megtételére (ld. eshetőségi elv relativizálása).

4.3. A rendszerezés (*Ordnungsfunktion*) és a nevelés

Az eshetőségi elvet a rendszerezésre való törekvés is jellemzi, amely azt jelenti, hogy a peranyag periratok szerint részekre tagozódik, hiszen valamennyi rendelkezésre álló tényállítást és bizonyítási eszközt egy beadványban összegyűjtve kell előadni.¹⁰¹

⁹⁷ Uo. 18.

⁹⁸ CANSTEIN i. m. 248.

⁹⁹ FASCHING i. m. 371., 374.

¹⁰⁰ „Als schärfes Mittel der Verfahrensbeschleunigung wird die Eventualmaxime genannt.” ANNERL i. m. 88.

¹⁰¹ STAEHELIN i. m. 77.

A nevelőfunkciót a szakirodalom nem említi, ugyanakkor álláspontom szerint az eventualitás történetileg azt is szolgálja, hogy az ügyvédekben kialakítsa azt a *jogi attitűdöt*, hogy ne törekedjenek az eljárás elhúzására, hanem koncentráltan, a lehető leghamarabb rendelkezésre bocsássák a peranyagot. A magyar perjog fejlődéstörténete is szolgált e megállapításhoz példát a XIX. században. 1852-ben az osztrákok ugyanis ideiglenes polgári perrendtartás címmel bevezették nálunk az 1781. évi (eshetőségi elvre épülő) jozefinista általános bírósági rendtartást, amelynek konzervativizmusa a XIX. századra világhosszúvá vált. Az osztrákok ugyanakkor nem tudták a perjog teljes reformját megvalósítani (nem tudtak új kódexet alkotni),¹⁰² ezért kisebb reformokat hajtottak végre, amelyek egyik legeklatánsabb állomása az 1845. évi sommás eljárási pátens (*Summarpatent*), amelyet a szóbeliség, közvetlenség elvei jellemeztek.¹⁰³ Érdekeség ugyanakkor, hogy az osztrákok csak a rendes eljárást vezették be Magyarországon, a sommás pert nem. Ennek talán az lehetett a magyarázata, hogy így kívánták a magyar jogalkalmazókat a rendi kor 'kényelmes'¹⁰⁴ perkulturájáról a XIX. századi professzionális pervitelre 'átszoktatni'. E törekvés – annak ellenére, hogy a törvény oktrojált jellege miatt természetesen ellenérzéseket váltott ki a magyarokban – sikeresnek volt mondható, hiszen bár az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a perrendet hatályon kívül helyezték, a későbbi 1868:LIV. törvénycikk a jozefinista rendtartáson alapult, mivel a magyar jogalkalmazók ehhez voltak hozzászokva.¹⁰⁵

A tanulmány tárgya nem teszi lehetővé, hogy kitérjek arra a kérdésre, hogy a jogalkotót e nevelési cél mennyiben vezérelte a hatályos Pp. megalkotásakor, ugyanakkor ehelyütt utalok arra, hogy a szakirodalom többször is kiemelte, hogy a Pp. *másfajta attitűdöt* követel meg a jogi képviselőktől, magasabbra emeli a féli felelősség, valamint a szakszerűség követelményszintjét (pl. rendszeresen kiemelt cél volt a *professzionális pervitel*),¹⁰⁶ új lett az elvárt mentalitás is.¹⁰⁷

4.4. A védelmi funkció (*Schutzfunktion*)

Az eshetőségi elv további funkciója, hogy a feleket kölcsönösen 'megvédi' attól, hogy az ellenérdekű fél az eljárás meghatározott szakaszában ismeretlen tényállításaival meglepje,¹⁰⁸ vagyis a fél tisztában van az eljárás egy adott pontja után, hogy az ellenfél milyen jogot, milyen tények és bizonyítási eszközök útján kíván vele szemben érvényesíteni. Ez úgy biztosítható, hogy az eventualitást alkalmazó perrendek jellemzően csak

¹⁰² Paul OBERHAMMER – Tanja DOMEJ: Germany, Austria, Switzerland (ca. 1800–2005). In: Cornelis Hendrik VAN RHEE (szerk.): *European Traditions of Civil Procedure*. Antwerpen–Oxford, Intersentia, 2005. 118.

¹⁰³ Uo. 118.

¹⁰⁴ Természetesen a rendi kori pernek is voltak eljárási szabályai, de közel sem olyan feszesek, mint a modern perjogban.

¹⁰⁵ KENGYEL i. m. 148.

¹⁰⁶ *Koncepció* i. m. 3.; T/11900. sz. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról. Általános indokolás.; SZABÓ Imre: Szakértelem és felelősség. *Jogtudományi Közöny*, 2017/9. 382.

¹⁰⁷ RÉTI László: A megújult képviseleti szabályok. *Jogtudományi Közöny*, 2017/11. 473.

¹⁰⁸ STAHELIN i. m. 77.

meghatározott számú nyilatkozási lehetőséget (írásbeli perben: periratot) biztosítanak a felek számára. Az eventualitás ugyanakkor a bíróságot is védi, hiszen így a bíróság is abba a helyzetbe kerül, hogy tisztában lesz a felek indítványával.¹⁰⁹

5. Összegzés: az eshetőségi elv előnyei és hátrányai

5.1. A legnagyobb előny: a kiszámíthatóság

Tekintettel arra, hogy az eventualitás arra kényszeríti a feleket, hogy minden beadványukat az eljárás egy meghatározott szakaszában nyújtsák be – hiszen a késedelmes beadványokat kizárja a per további menetéből –, megakadályozható egyfelől, hogy ‘csepegtessék’ előadásait, és ezzel késleltessék az eljárás mihamarabbi befejezését.¹¹⁰ Az egyes eljárási cselekmények idejének és tartalmának törvényi meghatározása másfelől nagyobb átláthatóságot, kiszámíthatóságot és előreláthatóságot eredményez, ezzel garantálva a jogbiztonságot.¹¹¹

Mivel az eshetőségi elv objektív jellegű jogkövetkezményekkel jár együtt, a fél a törvény szövegéből pontosan ki tudja következtetni, hogy egy meghatározott cselekménye vagy magatartása mit fog eredményezni. A szóbeli tárgyalás egységességénél láthattuk, hogy ott a bírói szubjektum is szerepet játszik, amellyel ugyanakkor a fél nem tud számolni. Ilyen előnyös következmények mellett felmerül a kérdés: miért kerülnek sokszor az eventualitás alkalmazását?

5.2. Az anyagi igazság érvényesülésének veszélyeztetése

Bár az anyagi igazság nem jelenik meg az európai perrendtartásokban – így a magyarban sem – mint a törvény rendeltetése, ugyanakkor a jogirodalom ismeri, az arra való *törekvés*¹¹² ma is fontos részét képezi egy polgári peres eljárásnak. Az eventualitással szükségképpen együtt járó preklúziós rendelkezés az igazság kiderítését veszélyeztetheti¹¹³ és olyan döntéshez vezethet, amelyet a bíróság ugyan gyorsan el tud érni, de anyagi jogi szempontból nem feltétlenül megfelelő. Ez az eventualitás alkalmazásának komoly hátránya, hiszen a döntéssel szemben támasztott alapos elbírálás magasabb szintű követelmény, mint az eljárás minél hamarabb történő lefolytatása.¹¹⁴ Az eventualitás szigorú formában történő alkalmazása a tényállás-feltárás teljességének csorbulásához vezet,¹¹⁵ a fél a gondosság elmaradása (azaz *Unsorgfältigkeit*) miatt annak ellenére

¹⁰⁹ KLINGLER i. m. 17.

¹¹⁰ FASCHING i. m. 374.

¹¹¹ Johann Josef HAGEN: *Elemente einer allgemeinen Prozeßlehre: ein Beitrag zur allgemeinen Verfahrensmethode*. Freiburg, Rombach, 1972. 134.

¹¹² ÉLESS Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 52.

¹¹³ PAPITSCH i. m. 82.

¹¹⁴ DAMRAU i. m. 514.

¹¹⁵ FASCHING i. m. 373.

lehet pervesztes, hogy anyagi jogi szempontból az igénye megalapozott, azaz megfelelő pervitel esetén a peres fél pernyertes lenne.¹¹⁶ Ez azt jelenti, hogy az eventualitás preklúziós szankciójával nem méltányolja az emberi tulajdonságokat és életet.¹¹⁷

5.3. Nehezen átlátható peranyag

Tagadhatatlan ugyan, hogy az eshetőségi elv az eljárás kiszámíthatóságához és átláthatóságához vezet, az eljárás során összegyűlt peranyagról ez már kevésbé mondható el. Tekintettel arra, hogy az eventualitással terhelt perrend a későbbi előadást vagy nem is teszi lehetővé, vagy csak szigorú feltételek teljesülése esetén, a felek, ennek elkerülése érdekében, eventualiter számos kérelmet és bizonyítási eszközt, bizonyítékot terjesztenek elő. Az eventualitást ebből kifolyólag jellemzi egyfelől az *eshetőleges keresethalmazatok* számának szükségképpen növekedése,¹¹⁸ másfelől pedig a *bizonyítékhalmozás*. A kumulatív előadás miatt az eshetőségi elv végső soron nem rövidebb, hanem ezzel ellenkezőleg, hosszabb pertartamot eredményezhet,¹¹⁹ hiszen a bíróságnak adott esetben több időt kell fordítania a bizonyítási eljárás lefolytatására, a jogvita eldöntésére.

5.4. Rugalmatlan szabályozás, objektív szankciók

A bírói mérlegelés lehetősége nem fér össze az eventualitással, az azzal terhelt rendszerben a bírónak nem sok mozgástere van, ha van egyáltalán,¹²⁰ sőt az eshetőségi elv pont amiatt nyerhetett teret a polgári perben, mert nem volt megfelelő bírói pervezetési eszköztár. Czoboly szerint az eventualitás annak köszönheti negatív megítélését, hogy a legkisebb mértékű rugalmasságot sem ismerte.¹²¹ Némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy az eshetőségi elv alkalmazása esetén nem a bíró, hanem a törvény vezeti a pert. E merevség azt eredményezi, hogy a jogalkotónak az eventualitás alkalmazása során rendkívül következetesnek kell lennie, hiszen a legkisebb jogalkotási hiba is 'porszem a gépezetben' és azzal jár együtt, hogy a perrendet kellőképpen ismerő jogi képviselő könnyen meg tudja kerülni a kiszámítható szabályozást, amely végső soron a perek elhúzódsát eredményezheti annak ellenére, hogy a jogalkotó pont ennek elkerülésére törekedett.

5.5. Formalisztikus eljárás a nyilvánosság kizárásával

Amennyiben tisztán írásbeli az eljárás, akkor a per iratváltásokon keresztül zajlik, amelyet az eshetőségi elv szilárdít meg. Lehetséges, hogy elméleti szinten nyilvános az

¹¹⁶ KLINGLER i. m. 1.; SUTTER-SOMM i. m. 104.

¹¹⁷ HAENDEL i. m. 16.

¹¹⁸ ÉBNER Vilmos: Perindítás. In: VARGA (szerk., 2018) i. m. 679.

¹¹⁹ FASCHING i. m. 374.

¹²⁰ MILLAR i. m. 32.

¹²¹ CZOBOLY i. m. 123.

ilyen eljárás, *expressis verbis* a nyilvánosság nincs kizárva, ugyanakkor gyakorlatilag mégis titkos,¹²² hiszen a nyilvánosság az iratokba nem tekinthet be. Ezen az sem változtat, ha az adott perrendben az ítélet nyilvános kihirdetése mindenképpen biztosított. Találó ezzel kapcsolatosan Emmer megfogalmazása:

„Az előadások nyilvánossága megvan ugyan, de a közönség régóta kerüli a szűk és komor polgári tanácsstermeket, hol a perek felett a gyászmiséket olvassák, hol semmi érdekharcz, semmi eszmeharcz, semmi polemia sem játszik; csak a hitelét vesztett Themis rosszul értesült oraculumum szólal meg a laikusra nézve rendszerint meg nem sem érthető szólalomokon. Ez lett a polgári perből!”¹²³

5.6. Kimondatlan ügyvédkényszer

Ha már a fentiekben a „laikusra nézve rendszerint meg sem érthető szólalomok”-ról esett szó, ki kell térni az eshetőségi elv egy következő hátrányára is. Az egységes perrendtartások (értsd: ahol nincsenek külön perrendek a perrendtartáson belül, mint például az 1952. évi Pp.-ben a kisértékű vagy kiemelt jelentőségű perek) tartalmaznak ugyan eltérő szabályokat arra az esetre, ha a laikus fél személyesen (jogi képviselő nélkül) jár el, ez ugyanakkor nem képes az eshetőségi elv hatásainak a semlegesítésére. Az eventualitás ugyanis, ahogy arról fentebb már volt szó, egyfajta *professzionalizmussal* jár együtt, amelyhez jogban való jártasság szükséges, és kimondatlanul akkor is ügyvédkényszerrel valósít meg, ha maga a perrend azt nem is követeli meg.

A megfelelő időben és megfelelő tartalommal történő írásbeli előterjesztés nem várható el a jogban járatlan féltől, aki így abba a helyzetbe kényszerül, hogy meghatalmazást adjon egy ügyvédnek annak érdekében, hogy ne kerüljön hátrányba az ellenérdekű féllel szemben, aki adott esetben ügyvéddel jár el. A svájci polgári perrendtartás kodifikációja során fel is merült, hogy az eventualitással szembeni legfőbb kritika „a laikusokkal szembeni ellenségesség” (*Laienfeindlichkeit*), vagyis hogy a laikusokat szinte teljes egészében kiszorítja a perből. Míg a jogi képviselővel eljáró felek még az eshetőségi elv szigorúbb formáját ismerő perrendekkel is boldogulnak, addig ez a laikusok számára szinte áthidalhatatlan nehézségekkel jár.¹²⁴

¹²² GENSLER i. m. 19.

¹²³ EMMER Kornél: A szóbeliségről. In: *Emmer Kornél beszédei és dolgozatai*. 1. kötet. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1911. 137. A nyilvánosság különböző formáinak felvázolását ld. MILLAR i. m. 68–69.

¹²⁴ *Vorentwurf für ein Bundesgesetz über die Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO)*. 2004. Art. 215. 569. https://www.admin.ch/ch/d/gg/pc/documents/9/Ergebnisse_d_f_i.pdf